Коробко О. М.

КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ СПІЛКУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті автор окреслює основні принципи когнітивного підходу до викладання англійської мови як засобу спілкування. Когнітивний підхід розглядається як такий, що забезпечує ефективне вивчення іноземної мови, сприяє підвищенню інтересу студентів до предмету й дозволяє підготувати студентів до реальних ситуацій спілкування із носіями мови, що вивчається.

В статье автор описывает основные принципы когнитивного подхода к преподаванию английского языка как способа общения. Когнитивный подход рассматривается как такой, что обеспечивает эффективное изучение иностранного языка, способствует повышению интереса студентов к предмету и позволяет подготовить студентов к реальным ситуациям общения с носителями языка, что изучается.

In this article the author describes basic principles of the cognitive approach to teaching English as means of communication. Cognitive approach is regarded as one that provides the effective study of foreign language, assists the increase of students' interest to the subject and allows preparing students to the real communicative situations with the native speakers.

У зв'язку з процесами глобалізації сучасного суспільства, розвитком сучасних інформаційних технологій та розширенням ділових та особистісних контактів, зростає й інтерес до вивчення іноземної мови, особливо англійської, як засобу спілкування. Саме тому відбувається пошук нових підходів до навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах (ВНЗ), особливо тоді, коли вона виступає засобом

© Коробко О. М., 2009

професійного спілкування. Сучасною вимогою до вивчення іноземної мови у ВНЗ є не автоматичне завчання студентами лексичного та граматичного матеріалу, а розвиток умінь іншомовного спілкування, що можливо лише за умов когнітивного підходу до вивчення іноземної мови, зокрема англійської.

Основними ознаками когнітивного підходу у процесі навчання є:

1) виділення декількох, часто ієрархічно пов'язаних між собою форм навчання;

2) розповсюдження уявлень про відносно вузький характер змін, що виникають у результаті навчання;

3) інтерес до сфери мікросоціальних взаємодій як до однієї з основ специфічно людських форм навчання;

4) спроби використання виникаючих теорій на практиці, у процесі навчання [2].

Зважаючи на важливість всебічного вивчення особливостей використання когнітивного підходу у викладанні іноземних мов, багато вчених займалися дослідженням цього питання, а саме О. О. Леонтьєв, І. А. Зимня, В. П. Бєлянін, Л. Б. Ітельсон, В. З. Дем'янков, Н. Ф. Тализіна, Р. Аткінсон та інші.

Мета нашої статті – окреслити основні принципи когнітивного підходу до викладання англійської мови як засобу спілкування.

Когнітивний підхід у навчанні іноземної мови спирається на принцип усвідомлення у викладанні. Усвідомлення може належати як до суб'єкту діяльності (усвідомлення себе, рефлексія), так і до змісту, процесу діяльності. У викладанні іноземної мови це означає, що навчання певних лінгвістичних явищ повинно спиратися на мислення і дії, що лежать в основі розуміння і використання цих явищ у мовленні. Таке усвідомлення може відбуватися за двома планами: 1) усвідомлення мовного правила, за яким виконується та чи інша мовленнєва дія; 2) усвідомлення проміжних операцій, з яких складається та чи інша навичка, тобто усвідомлення програми дії. Перший план усвідомлення повинен передувати процесу формування навички та виконанню направлених на це спеціальних вправ. Другий план усвідомлення реалізується у процесі формування навички [5].

З точки зору Г. В. Єлізарової (2001), правильність і швидкість володіння іноземною мовою за відсутності уявлень про культурний компонент цієї мови не гарантують взаєморозуміння й результативної співпраці у процесі спілкування із носієм мови. Саме тому когнітивний підхід також підкреслює необхідність врахування особливості засвоєння іноземної мови крізь призму національної культури. Викладачам іноземної мови добре відоме поняття культурного шоку. Це є стан здивування студента чи навіть неприйняття ним фактів культури мови, що вивчається. Культурний шок виникає з причини неспівпадання культур і є наслідком неповної акультурації студента, незнання чи нерозуміння ним нової для нього культури. Культурний шок зникає по мірі ознайомлення з чужою культурою, з поступовим розумінням сприйняття і мислення носіїв мови, що вивчається [1]. Таким чином, одне із головних завдань оволодіння іноземною мовою, зокрема англійською, в когнітивному аспекті можна сформулювати так: навчитися здійснювати орієнтування так, як його здійснює носій мови.

Загалом, необхідність посилення культурологічної спрямованості навчання іноземної мови у ВНЗ обумовлена такими моментами:

1. Наявністю суперечностей між соціальним замовленням вищій школі реалізації освітньої політики, орієнтованої на становлення професійної культури особистості шляхом збагачення відповідних компетенцій, і способами організації цього процесу, які не дозволяють реалізувати це замовлення повною мірою.

2. Наявністю суперечностей між потребою студента у професійно-культурному самовираженні в іншомовному середовищі й недостатнім рівнем розвитку його мовленнєвої компетенції.

3. Усвідомленням необхідності організації професійно-спрямованого процесу навчання при вивченні іноземної мови як системи комунікативних завдань, що ускладнюються, й відповідних ситуацій, спрямованих на формування не просто спеціаліста із знанням іноземної мови, але особистості, що володіє усім арсеналом комунікативних можливостей.

4. Необхідністю визначити новий формат взаємодії викладача й студента з метою розвитку усіх особистісних

якостей студентів, необхідних у подальшій професійній діяльності [9].

У рамках когнітивного підходу студент вважається активним і свідомим учасником процесу навчання, а не об'єктом навчаючої діяльності викладача. Іншими словами, між студентами і викладачем реалізуються суб'єкт-суб'єктні відносини. У такому навчанні викладач повинен вміти викликати у студента справжній інтерес до предмету спілкування і до себе – як до співрозмовника. Студенти виступають у ролі єдиного взаємодіючого, колективного, сукупного суб'єкту, організація якого також входить у завдання викладача. Таким чином, повинно бути організоване і навчальне співробітництво самих студентів між собою у вирішенні навчальних завдань так, щоб формувався колективний суб'єкт і діяв принцип колективної комунікативності навчання. Організація викладачем навчального співробітництва зі студентами повинна реалізуватися за допомогою його організуючої, плануючої і позитивно стимулюючої дій. Так, за словами Л. С. Виготського, учитель з наукового погляду є лише організатором соціального виховного середовища, регулятором і контролером його взаємодії з кожним учнем [6]. Важливість такого підходу до організації навчального процесу спілкування іноземною мовою підкреслюється тим, що ставлення до студента як до "об'єкта" навчання призводить до його відчуження від навчального процесу, оскільки знання опиняються поза його реальним життям.

Дуже важливим підкріплюючим чинником у суб'єкт-суб'єктній взаємодії між викладачем і студентами виступає контакт, який виникає у результаті схожості психічного стану взаємодіючих сторін, як наслідок їх взаєморозуміння, обопільної зацікавленості й довіри одне до одного. В умовах контакту найповніше проявляються усі особистісні якості суб'єктів взаємодії. Сам факт його встановлення приносить їм інтелектуальне й емоційне задоволення.

Основним механізмом контакту є емоційне співпереживання, яке викликається особистісними особливостями взаємодіючих суб'єктів, значимістю предмету взаємодії, ставленням сторін до цього процесу. Це забезпечує взаєморозуміння й спільність, узгодженість взаємодії.

Інший механізм контакту взаємодіючих сторін являє со-

бою розумову співпрацю, що визначається залученням обох сторін до однієї активної діяльності щодо розгляду тієї чи іншої проблеми й спрямоване на розв'язання певних завдань. Цей механізм так званої інтелектуальної співпраці обумовлюється спільністю інтелектуальної діяльності суб'єктів взаємодії, наприклад, викладача й студентів, або кількох студентів у групі.

Внутрішньою умовою виникнення контакту між взаємодіючими сторонами є прояв щирої, справжньої поваги один до одного, емпатійність і толерантність. Зовнішнім проявом контакту є поведінка взаємодіючих суб'єктів [4].

Когнітивно-спрямоване навчання спілкування іноземною мовою, зокрема англійською, також має особистісно-обумовлений характер. Оволодіння іноземною мовою орієнтоване не лише на співрозмовника і на свідомість, але і на особистість студента. Такий підхід до навчання передбачає організацію й управління навчальної діяльності студентів, означає переорієнтацію цього процесу на постановку й вирішення ними самими конкретних навчальних завдань. Це пов'язано з цілою низкою особистісних моментів. Насамперед сюди належить мотивація, яка вивчалася багатьма вітчизняними та зарубіжними психологами, серед яких були Дж. Брунер, Г. І. Щукіна, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, А. К. Маркова та інші.

Мотивація забезпечує продуктивність навчальної діяльності і викликає цілеспрямовану активність. Мотиви можуть бути внутрішніми і зовнішніми. Внутрішній мотив входить у саму структуру діяльності і його можна співвіднести із розумінням мотиву діяльності С. Л. Рубінштейном: "Будь-яка дія виходить із мотиву, тобто спонукаючого до дії переживання чогось вагомого, що надає цій дії смислу для індивіда" [6]. Такий мотив може бути, наприклад, пізнавальним, тобто спричиненим, скажімо, захоплюючим змістом книги, що використовується у процесі навчання.

Поряд із внутрішніми, бувають ще й зовнішні мотиви, широкі соціальні й вузько-особистісні. До таких мотивів можуть належати, наприклад, мотиви престижності навчання в даному ВНЗ, мотиви власного росту, обов'язку та інші мотиви, що виступають зовнішніми щодо самої навчальної діяльності.

Живить і підтримує мотивацію реальний, етапний і кінцевий успіх. Якщо немає успіху, то мотивація зникає. Як правило, вивчення іноземної мови – процес довготривалий, і відчутні результати виникають не одразу. Мотиви, якими керуються студенти, згасають, інтерес до предмету падає, розумова активність затухає. Отже, необхідним є пошук стимулів, які можуть викликати позитивну мотивацію у студентів. Саме тому при виборі навчального матеріалу необхідно враховувати принцип автентичності інформації. Поняття автентичності не зводиться лише до відбору лексики і правильного граматичного оформлення висловлювання. Важливу роль відіграє змістовний бік, який може викликати природний інтерес у студентів. Цікава інформація сприяє запам'ятовуванню матеріалу, що відпрацьовується, оскільки вона викликає велику зустрічну активність студентів [7].

У 1967 році американський філософ Пол Грайс описав чотири "максими", що оптимізують процеси нашого спілкування:

– "Максима інформативності, або кількості" – Будь інформативним настільки, наскільки це потрібно, і не більше.

– "Максима істинності, або якості" – Не стверджуй того, про що ти знаєш, що це не правда або для цього немає доказів.

– "Максима релевантності або відношення" – Намагайся, щоб твій внесок був релевантний щодо цілей обговорення, що триває.

– "Максима зрозумілості, або способу викладення" – Будь зрозумілим, уникай незрозумілих слів та формулювань, багатозначності та безладу у використанні мовлення [3].

За умови дотримання грайсівських "максим" під час спілкування, відпадає проблема порушення принципу кооперативності між суб'єктами взаємодії. Саме тому викладачеві важливо не лише самому дотримуватись цих "максим" при підборі та викладенні інформації, але й навчити студентів дотримуватись цих принципів під час спілкування.

Дуже важливим у мотивуванні студентів у процесі навчання є формування інтересу. У загально психологічному визначенні інтерес – це емоційне переживання пізнавальної потреби. Необхідною умовою для створення у студентів інтересу до змісту навчання й до самої навчальної діяльності

– це можливість проявити під час навчання розумову самостійність й ініціативність. Чим активніші методи навчання, тим легше зацікавити ними студентів. Основний засіб виховання стійкого інтересу до навчання – це використання таких питань і завдань, рішення яких вимагає від студентів пошукової діяльності.

Велику роль у формуванні інтересу до навчання відіграє створення проблемної ситуації, зіткнення студентів із труднощами, які вони не можуть розв'язати за допомогою їхнього запасу знань. Стикаючись із труднощами, вони переконуються у необхідності отримання нових знань або застосування старих у новій ситуації. Цікава лише та робота, яка вимагає постійної напруги. Легкий матеріал, який не потребує розумової напруги, не викликає інтересу. Подолання труднощів під час навчальної діяльності – найважливіша умова виникнення інтересу до неї. Проте, слід пам'ятати, що труднощі викликають інтерес лише тоді, коли вони є посильними, такими, які можна подолати, інакше інтерес швидко спадає [4].

У вивченні іноземної мови, зокрема й англійської, дуже важливим чинником є позитивна чи негативна установка студента на спілкування цією мовою. Так, французькі психологи ввели таке поняття, як langue de plaisir, що означає, що мовою повинно бути приємно спілкуватися. [8] Однак дуже важливим у формуванні ставлення студента до іноземної мови є те, яким чином відбувається вивчення цієї мови, ті методи які використовуються викладачем під час проведення занять, а також загальна атмосфера, що створюється на занятті з іноземної мови.

Таким чином, використовуючи методи когнітивного підходу до викладання іноземної мови, викладач формує позитивне ставлення студентів до свого предмету й підвищує зацікавлення студентів у вивченні мови. Інформативність та стиль занять сприяють підвищенню пізнавального рівня студентів, роблять іноземну мову, зокрема й англійську, легкою для сприйняття та вивчення. Крім того, когнітивний підхід до викладання іноземної мови дозволяє підготувати студентів до участі у спілкуванні з носіями мови та до використання своїх знань у різноманітних життєвих ситуаціях.

Література та джерела

1. Белянин В. П. Психолингвистика. Учебник. – 5-е изд. – М.: Флинта: Московский психолого-социальный институт, 2008. – 232 с.

2. Величковский Б. М. Когнитивная наука: Основы психологии познания: в 2 т. – Т. 1. – М.: Смысл: Издательский центр "Академия", 2006. – 448 с.

3. Величковский Б. М. Когнитивная наука: Основы психологии познания: в 2 т. – Т. 2. – М.: Смысл: Издательский центр "Академия", 2006. – 432 с.

4. Зимняя И. А. Педагогическая психология: Учебное пособие. – Ростов н/Д.: Феникс, 1997. – 480 с.

5. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. Пособие для учителей средней школы. – М.: Просвещение, 1978. – 159 с.

6. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. – М.: Просвещение, 1991. – 222с.

7. Ильдуганова Г. М. Развитие устной речи как средства повышения мотивации изучения иностранного языка / Ильдуганова Г. М. // Язык и методика его преподавания: IV республиканская научно-практическая конференция. – Казань, 2002. – С. 157-159.

8. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Учебник. – М., 1997. – 287 с.

9. www.nauka-shop.com